

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Univerzita Karlova

Ústav filosofie a religionistiky

Posudek na práci *Beyond Psychology: Nietzsche and the Metaphysics of Agency* od Bc. Filipa Váni

I. Hlavní směřování

Filip Váňa (dále autor) se zabývá pojmem jednání ve filosofii Friedricha Nietzscheho. V tomto kontextu rozkrývá cosi, co lze nazvat jako transcendentální podmínky možnosti jednání. Autor hovoří o „fundamentální logice jednání“. Všimá si, že Nietzsche přehodnocuje tradiční pojem jednání, dle kterého se jednání odvíjí de facto od myšlení, tedy typicky od nějakého záměru. To německý filosof odmítá, a místo toho poukazuje na svázanost jednání s pudy, vůlí, vlastně s psychologií, jak ostatně vysvětluje i z názvu autorova pojednání.

Ale znamená to, že myšlení vůbec nevstupuje do toho, jak jednáme? Autor má za to, že Nietzsche tvrdí, že tomu tak skutečně je, a německý filosof vposled předkládá určitý typ dualismu, který je ovšem nezáměrný: na stranu jednu staví myšlení a já, na stranu druhou pudy a jednání. V tom případě chápe člověka jako bytost podrobenou fatalistickému světonázoru, resp. determinismu. Jenže to nedává smysl, protože i přijetí fatalismu je myšlenkový výkon. I v případě, že sedím pasivně doma a čekám, co se stane, jedná se z hlediska první osoby o rozhodnutí. Nietzscheho dílo jinými slovy vposled ústí v dualismus, který se stává neudržitelným.

II. Zhodnocení

Práce je ve všech ohledech příkladná a v některých mimořádná. Příkladná je co do formy, tématu i zpracování. Autor píše jasně, jeho argumenty jsou precizní, práci se zdroji nelze nic vytknout, ba lze jen obdivovat způsob, jak se autor vypořádává se širokou badatelskou literaturou. Mimořádné je pojednání s ohledem na jeho přesah. Nejedná se o diplomovou práci, ale o samostatný příspěvek k nietzschovskému bádání. Je patrné, že autorova pozice je promyšlená a vyzrálá. Zvláště oceňuji, že autor vstoupil do kritického dialogu s Nietzsche, ovšem počínal si natolik citlivě, a přitom suverénně, že v tomto obtížném podniku (Nietzsche není snadný soupeř) brilantně obstál. Tím nechci říct, že by autor Nietzscheho „zničil“ – na to je německý myslitel příliš houževnatý tvor – ale citlivě, a přitom zřetelně položil prst na nejasná místa jeho koncepce.

III. Náměty

Při čtení jsem si kladla několik otázek. Samozřejmě souhlasím s tím, že Nietzsche soustavně kritizuje racionalitu, předpoklad substanciálního já a že proti tomu vyzdvihuje „moudrost“ těla a pudů. Jde o to pochopit, proč to dělá a co má být cílem tohoto zpochybňování. Nezdá se mi nutné předpokládat, že Nietzsche vědomí a já zcela zavrhuje. Spíše chce vyvážit nemístný důraz na mysl a sebevědomí, na racionalitu vůbec v celé filosofické tradici, v německé zvlášť.

Důvodů, proč si to myslím, je více. Například lze zmínit, že Nietzsche je autorem *Radostné vědy*: distancované kladení problému ochlazuje metafyzický zápal a vede k osvobození od absoluten. Právě zde ukazuje, že věda a racionalita nemají jen negativní funkce, spíše je třeba je vnímat v kontextu dané kultury, resp. osobnosti. Za další nás Nietzsche přece nevyzývá k tomu, abychom se stali svobodnými *těly*, ale svobodným *duchy*, tj. opět se

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav filosofie a religionistiky

setkáváme s důrazem na překročení pouhé tělesnosti. V této souvislosti poznamenávám, že přeložit slovo Leib (autor píše opakovaně chybně „Lieb“, str. 30, 36) jako tělo je problematické. Tělo – body – je Körper. Leib je tělo *prožívané*, tělo lidské. Čeština to sice neumí vyjádřit v jednom slově, ale nějak by autor tento rozdíl reflektovat měl.

Potažmo si nemyslím, že by Nietzsche chtěl tvrdit, že svoboda není konstitutivní pro to, kým jsem, protože by byla pouhou fikcí. Znovu: píše přece o *svobodném* duchu. Nietzsche určitě nemínil hájit svobodu coby nezávislost na vnějšku. Spíš se mi zdá, že svobodu chce uchopit jako kontemplativní moment, nikoli jako moment jednání.

Další otázka je, zda Nietzsche skutečně odmítá já, které – nakolik chápu – autor užívá zaměnitelně s vědomím. Lze dle mého soudu tvrdit, že Nietzsche spíše zdůrazňuje, nakolik je důležité zjednat si odstup od společenského vědomí, které vzniká tím, že žijeme mezi druhými a s druhými („poustevnícký a divý člověk by vědomí nepotřeboval“¹). Vedle tohoto typu společenského vědomí zná Nietzsche vrstvu subjektivity, která není do této míry spjatá s lidským já a jeho sklonu k hierarchizaci, k podřizování a podrobování tělesnosti, pudů, vášnivosti, ale třeba i nezáměrnosti.

Nietzsche užívá především v *Ecce homo* obrat, který s touto „nespolečenskou“ vrstvou subjektivity souvisí. Jen překvapí, že tento „pathos distance“ nazývá rovněž pojmem *vědomí*, tedy pojmem, který dříve podrobil kritice. Nyní však tematizuje jiný typ – nikoli pojmové vědomí, ale vědomí nezatížené jakoukoli pojmovostí, prosté imperativů. Je to vědomí coby povrch, pozornost.² Takové vědomí tkví v distanci vzhledem k sociálním silám, jimiž člověk coby subjekt vznikl. V mém čtení je toto vědomí navíc autorem autobiografie (bez silného já nelze psát autobiografii, jíž je Nietzsche nakonec autorem) a rovněž dosvědčuje stěžejní vrstvu subjektivity. Nejde o vrstvu, která by osobnosti vládla; spíše je jasností či průzračností, která vzniká z náležité struktury osobnosti.

Opomenout nelze ani to, že pro Nietzscheho není nejzazším úběžníkem nakonec ani jednání, ani specifický výkon vůle, ale bytí. Zde nacházíme nejvýraznější možnou shodu Nietzscheho se Schopenhauerem: svoboda netkví v jednání. Když jednáme, jsme podmíněni; nemůžeme nereagovat; člověk není začátečník, a vše proto dělá – přinejlepším – až napodruhé. To ale neznamená, že si můžeme dovolit pojem svobody odmítnout. Spíše než v jednání se však projevuje v porozumění tomu, kým jsem, a proč proto nemůžu být jinou, a být jinou ani nemám chtít. Svoboda proto není v Nietzscheho díle spjatá s jednáním, ale s přitakáním tomu, co je, dokonce s milováním toho, co je.

IV. Závěr

Autor předložil mimořádné pojednání, které lze bezpochyby připustit k obhajobě. Práci navrhuji hodnotit známkou *výborně*.

V Praze 19. 8. 2022

Mgr. Tereza Matějčková, Ph.D.

¹ F. Nietzsche, *Radostná věda*, přel. Věra Koubová, Praha 2001, § 354, str. 19.

² F. Nietzsche, *Ecce homo*, přel. Josef Fischer, Olomouc 2001, str. 43.